

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

TRENDS AND PROSPECTS OF TRANSFORMATION OF HIGHER EDUCATION IN THE CONDITIONS OF MODERN CHALLENGES

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується постійно зростаючою роллю освіти, яка перетворюється на один з найважливіших механізмів підтримки конкурентоспроможності держави у світі, а також є гарантом національної безпеки. Це продиктовано новою суспільною моделлю, яка спирається на знання, інновації, високоефективні технології та їх використання. Практично знання та освіта стають дедалі важливим чинником економічного розвитку. Успішними сьогодні та в майбутньому можуть бути лише країни з конкурентоспроможною економікою, яка безпосередньо залежить від конкурентоспроможної робочої сили, забезпечити яку може, відповідно, конкурентоспроможна система освіти.

У зв'язку з цим заклади вищої освіти не можуть дозволити собі бути інертними. Вони повинні бути готовими до швидких змін у навчальних планах, методах викладання, дослідницьких пріоритетах та управлінських моделях. Це означає перехід від жорстко регламентованих програм до модульних, з можливістю персоналізації та швидкого оновлення. Потреба у безперервному навчанні стає не просто трендом, а життєвою необхідністю, а заклади вищої освіти (далі – ЗВО) мають стати центрами цього процесу, пропонуючи програми для всіх вікових категорій та рівнів підготовки.

Також майбутнє вищої освіти неможливе без активного впровадження інновацій – як педагогічних, так і технологічних. Використання штучного інтелекту, аналітики даних, віртуальної та доповненої реальності дозволить створювати нові, більш ефективні та захопливі освітні івенти. А сучасний диплом має засвідчувати не лише обсяг отриманих знань, а й реальні компетентності – здатність критично мислити, вирішувати складні проблеми, ефективно комунікувати, працювати в команді та адаптуватися до нових умов. «М'які навички» (soft skills) стають такими ж важливими, як і технічні знання. Це вимагає переходу на новий рівень освіти, де акцент робиться на практичному застосуванні та формуванні цілісної особистості.

Звісно, що успішна трансформація вищої освіти неможлива без тісної співпраці між державою, ЗВО, бізнесом та суспільством. Держава має створити сприятливі законодавчі та фінансові умови для розвитку освіти. Бізнес повинен активно долучатися до формування освітніх програм, надання стажувань та інвестицій у наукові дослідження. Суспільство, своєю чергою, має висловлювати свої запити до якості освіти та її відповідності потребам розвитку. І це партнерство має бути стратегічним й довгостроковим.

Ключові слова: освіта, навчальні плани, заклади вищої освіти, наукові дослідження, якість.

The current stage of society's development is characterized by the ever-growing role of education, which is becoming one of the most important mechanisms for supporting the competitiveness of the state in the world, and is also a guarantor of national security. This is dictated by a new social model based on knowledge, innovation, high-performance technologies and their use. In practice, knowledge and education are becoming an increasingly important factor in economic development. Only countries with a competitive economy that directly depends on a competitive workforce, which can be provided, respectively, by a competitive education system, can be successful today and in the future.

In this regard, higher education institutions cannot afford to be inert. They must be ready for rapid changes in curricula, teaching methods, research priorities and management models. This means a transition from rigidly regulated programmes to modular ones, with the possibility of personalization and rapid updating. The need for continuous learning is becoming not just a trend, but a vital necessity, and higher education institutions (hereinafter referred to as HEIs) should become the centres of this process, offering programmes for all age groups and levels of training.

Also, the future of higher education is impossible without the active implementation of innovations – both pedagogical and technological ones. The use of artificial intelligence, data analytics, virtual and augmented reality will allow creating new, more effective and exciting educational events. And a modern diploma should certify not only the amount of knowledge gained, but also real competencies – the ability to think critically, solve complex problems, communicate effectively, work in a team and adapt to new conditions. "Soft skills" are becoming as important as technical knowledge. This requires a transition to a new level of education, where the emphasis is on practical application and the formation of a holistic personality.

Of course, the successful transformation of higher education is impossible without close cooperation with the state, higher education institutions, business and society. The state must create favourable legislative and financial conditions for the development of education. Business must actively participate in the formation of educational programmes, the provision of internships and investments in scientific research. Society, in turn, must express its demands for the quality of education and its compliance with development needs. And this partnership must be strategic and long-term one.

Key words: education, curricula, higher education institutions, scientific research, quality.

УДК 378+37.06+316.4

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/84.2.27>

Заволока Ю.М.,

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри управління
та адміністрування
Придніпровського інституту Приватного
акціонерного товариства «Вищий
навчальний заклад «Міжрегіональна
Академія Управління Персоналом»

Івко А.В.,

ст. викладач кафедри управління
та адміністрування
Придніпровського інституту Приватного
акціонерного товариства «Вищий
навчальний заклад «Міжрегіональна
Академія Управління Персоналом»

Сідненко М.В.,

ст. викладач кафедри управління
та адміністрування,
Придніпровського інституту Приватного
акціонерного товариства «Вищий
навчальний заклад «Міжрегіональна
Академія Управління Персоналом»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Вища освіта є наріжним каменем розвитку суспільства, каталізатором інновацій та фундаментом для формування кваліфікованих фахівців. Проте сучасна вища освіта стикається з безліччю викликів, які вимагають переосмислення її ролі та функцій. Зміни в глобальній економіці, технологічний прогрес, демографічні зрушення та нові соціальні запити диктують необхідність постійної адаптації та трансформації освітніх систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Тема розвитку вищої освіти в умовах сьогодення є надзвичайно важливою та динамічною, яка постійно змінюється під впливом глобальних викликів, технологічного прогресу та соціальних запитів. Над нею працюють тисячі науковців та дослідницьких груп по всьому світу. Назвати всіх авторів, які зробили вагомий внесок, практично неможливо. Однак можна виділити кілька ключових напрямків досліджень та деяких впливових авторів та організацій, які працюють у цій сфері.

На міжнародному рівні проблематика вищої освіти досліджується багатьма провідними інституціями та окремими вченими, що фокусуються на глобальних трендах, порівняльних дослідженнях та впливі технологій, а саме: H De Wit, PG Altbach [1], RG Ehrenberg [2] тощо. В Україні над даною темою також активно працюють численні наукові установи та окремі вчені. Це і Інститут вищої освіти НАПН України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Міністерство освіти і науки України, хоча і не всі з них є науковими установами, але активно формують державну політику у сфері вищої освіти, і тому численні аналітичні матеріали, звіти та законодавчі акти, що виходять під їхнім керівництвом, є важливим джерелом інформації про проблеми та перспективи розвитку вищої освіти. Серед багатьох авторів, які роблять внесок у дослідження вищої освіти в Україні можна виокремити М. Скибу [3], І. Забіяку [4], В. Ілюхіну, В. Сандугею, І. Білу, О. Шевченка, Є. Манжула [5; 6], С. Пролєєва [7], С. Клепка [8, 9], М. Згуровського [10], О. Базалука [11], В. Андрущенко [12], Л. Пуховську [13] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасна вища освіта, особливо в умовах глобальних викликів, таких як технологічна революція, зміна клімату, пандемії та геополітичні зрушення, стає не просто джерелом знань, а й постає багатофункціональним інструментом, що виконує низку ключових функцій у сучасному суспільстві та потребує постійного дослідження та удосконалення.

Мета статті. Дослідити зміни та тенденції розвитку сучасної вищої освіти в умовах глобальних викликів сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Вища освіта, крім того що є одним з найдавніших соціальних

інститутів, яка пройшла довгий шлях трансформації від середньовічних університетів, зосереджених на теологічних та філософських дисциплінах, до сучасних багатопрофільних навчальних закладів також завжди була і є в авангарді прогресу. Її еволюція відображає зміни у суспільних потребах, наукових відкриттях та економічних реаліях. Від класичної моделі Гумбольдта, яка поєднувала навчання з науковими дослідженнями, до американської моделі, акцент якої зосереджено на практичній орієнтації та інноваціях.

Сьогодні роль вищої освіти виходить далеко за межі простої трансляції знань. Вона є багатофункціональним інструментом, що виконує низку ключових функцій у сучасному суспільстві. Серед головних це:

1. Формування людського капіталу. Вища освіта є основним джерелом підготовки кваліфікованих фахівців у всіх галузях економіки – від інженерії та медицини до гуманітарних наук та мистецтва. Вона надає здобувачам не лише академічні знання, а й формує критичне мислення, аналітичні здібності, навички розв'язання проблем, що є незамінними в умовах динамічного ринку праці. Зважаючи на те, що сучасна економіка заснована на знаннях та інноваціях й вимагає постійного оновлення навичок та компетентностей, заклади вищої освіти (далі – ЗВО) відіграють в цьому провідну роль.

За даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) особи з вищою освітою мають значно нижчий рівень безробіття (9,2 % проти 14,8 %) та вищі доходи, приблизно у 1,5 рази порівняно з тими, хто має лише середню освіту [14].

В Україні, за даними Державної служби статистики (до повномасштабного вторгнення), випускники ЗВО традиційно демонстрували вищі показники зайнятості та рівень заробітної плати, підкреслюючи пряму кореляцію між рівнем освіти та економічною стабільністю особистості [15].

2. Рушійна сила економічного зростання та інновацій. Заклади вищої освіти є центрами наукових досліджень та розробок, які створюють нові технології та послуги. Вони сприяють комерціалізації наукових ідей, підтримуючи стартапи та інкубатори, тим самим стимулюючи інноваційний розвиток та підвищуючи конкурентоспроможність національної економіки на світовому рівні. Міжнародні рейтинги ЗВО обов'язково враховують їхню дослідницьку активність та внесок у науково-технічний прогрес.

3. Соціальна мобільність та рівність можливостей. Для багатьох людей вища освіта є певним щаблем, що дає можливість покращити своє матеріальне становище, отримати престижну професію та реалізувати свій потенціал. Вона сприяє зменшенню соціальної нерівності, надаючи доступ

до знань та ресурсів, які можуть бути недоступними іншим шляхом. Однак важливо пам'ятати, що доступність та якість освіти мають бути забезпечені для всіх верств населення незалежно від їхнього соціального чи економічного статусу.

4. Культурний та інтелектуальний розвиток суспільства. ЗВО є зберігачами та поширювачами культурної спадщини, які сприяють розвитку мистецтва, літератури, філософії та інших гуманітарних наук. Вони формують інтелектуальну еліту суспільства, яка впливає на формування громадської думки, цінностей, норм тощо.

5. Формування глобальної свідомості та міжнародна співпраця. У сучасному взаємопов'язаному світі вища освіта сприяє розвитку міжкультурного діалогу, розуміння та співпраці. Програми міжнародного обміну, спільні дослідницькі проєкти та участь у міжнародних освітніх ініціативах формують у здобувачів глобальну свідомість та здатність працювати в полікультурному середовищі. Це особливо актуально для України, яка прагне до інтеграції у європейський та світовий освітній простір.

Крім того, можна зазначити, що сучасна вища освіта відходить від традиційної моделі, де основний акцент робився на передачі великих обсягів інформації від викладача до студента. Тобто відбувається зміна парадигми: від трансляції знань до формування компетентностей та критичного мислення у здобувачів вищої освіти.

В епоху, коли інформація доступна за кілька кліків, ключовим завданням ЗВО є не стільки накопичення знань, скільки розвиток у здобувачів саме таких здібностей, які дозволять синтезувати, аналізувати, оцінювати ту чи іншу інформацію та робити обґрунтовані висновки. Особливо гостро це питання постає в інформаційну епоху для боротьби з дезінформацією та фейковими новинами.

Також однією із незамінних навичок у більшості сучасних професій є ефективна взаємодія з іншими людьми в команді та швидке пристосування до нових умов та змін у світі, який постійно трансформується. А усвідомлення необхідності постійно оновлювати свої знання та навички, тобто концепція «навчання протягом життя», стає наріжним каменем сучасної освітньої політики, оскільки знання та навички, отримані у відносно недавньому часі, швидко застарівають.

Ця зміна парадигми вимагає від закладів вищої освіти перегляду освітніх програм, методів викладання та систем оцінювання. Навчання стає більш інтерактивним, орієнтованим на проєктну діяльність, кейс-стаді, симуляції та практичне застосування знань. Таким чином, вища освіта сьогодні – це не лише інвестиція в індивідуальне майбутнє, а й стратегічна інвестиція у розвиток суспільства та держави в цілому, особливо для України, яка прагне до відновлення та розбудови.

Але попри свою життєво важливу роль, сучасна вища освіта стикається з низкою суттєвих і системних проблем, які потребують термінового вирішення. Ці виклики є як загальними для більшості країн світу, так і специфічними для України, особливо в умовах триваючої повномасштабної війни та післявоєнного відновлення.

Одним із викликів сьогодення є процеси глобалізації, які істотно змінили ландшафт вищої освіти, перетворивши її на надзвичайно конкурентне середовище. Сьогодні ЗВО змушені конкурувати не лише на внутрішньому ринку, а й на міжнародному за талановитих студентів, висококваліфікованих викладачів, наукові гранти та фінансові ресурси. Міжнародні рейтинги університетів, такі як QS World University Rankings, Times Higher Education World University Rankings, Academic Ranking of World Universities, стали важливим інструментом оцінки та позиціонування, хоча методологія їх визначення та /або формування іноді викликає дискусії. Для українських закладів вищої освіти вихід на провідні позиції у цих рейтингах є амбітною, але складною задачею через низку факторів, включаючи недостатнє фінансування, застарілу матеріально-технічну базу та низьку дослідницьку активність.

Також одним із викликів для вищої освіти є необхідність продовження адаптації до міжнародних стандартів вищої школи. Імплементация цих стандартів в Україні часто є формальною, стикаючись з опором консервативних кіл та недостатнім розумінням їх суті.

Ще однією з найфундаментальніших проблем, що підриває довіру до системи вищої освіти, є розрив між освітніми програмами та вимогами роботодавців. Багато освітніх програм є застарілими, не відповідають сучасним потребам ринку праці та не враховують стрімких технологічних змін. ЗВО часто навчають «вчорашнім» знанням, тоді як роботодавці потребують фахівців з «сьогоднішніми» та «завтрашніми» навичками. Зокрема, сфера IT, яка розвивається надзвичайно швидко, а програми часто не встигають за появою нових мов програмування та технологій розробки. Це призводить до того, що випускники потребують значного донавчання або перекваліфікації вже на початку своєї кар'єри.

Надто швидкі зміни в технологіях створюють як можливості, так і виклики для освітнього середовища. Перш за все на ці зміни реагує ринок праці, який вимагає нових навичок та компетенцій у сучасного випускника ЗВО. Тому вища школа повинна адаптувати свої програми таким чином, щоб фахівці, яких вони готують, мали змогу ефективно використовувати такі технології. Прикладом такого стрімкого розвитку технологій є розвиток генеративного штучного інтелекту. І все це, своєю чергою, вимагає переосмислення методів оцінювання та

завдань, щоб запобігти бездумному копіюванню та сприяти розвитку оригінального мислення.

Невід'ємною частиною сучасної освіти стає навчання з застосуванням дистанційних технологій, онлайн-курси, віртуальні лабораторії, електронні освітні ресурси тощо. Українська освіта була змушена швидко адаптуватися до викликів, які з'являлися під час пандемії COVID-19, а згодом – через повномасштабну війну. Звісно, що ці зміни виявили не тільки переваги, а й значні недоліки в освітньому середовищі, такі як брак технічного забезпечення, недостатня підготовка викладачів для роботи в онлайн середовищі та проблеми з доступом до інтернету у студентів.

Також в умовах сьогодення заклади вищої освіти, окрім професійної підготовки, мають широку соціальну відповідальність. Сучасна вища освіта повинна не лише надавати знання, а й формувати активну громадянську позицію, етичні принципи, відповідальність перед суспільством та екологічну свідомість. Це особливо важливо для України в умовах боротьби за свою незалежність та цінності демократичного суспільства. А зростання академічного тиску, нестабільність, економічні труднощі та стрес, які пов'язані з війною в Україні, чинять негативний вплив на психоемоційний стан учасників освітнього процесу. Тому першочерговою задачею для сучасної вищої освіти є психологічна підтримка та створення сприятливого середовища для навчання та роботи.

Таким чином, проблеми сучасної вищої освіти є багатограними та взаємопов'язаними. Їх вирішення вимагає комплексного підходу, співпраці всіх зацікавлених сторін та глибокого розуміння трансформаційних процесів у суспільстві.

А проаналізувавши численні виклики, описані вище, стає зрозумілим, що вища освіта не може залишатися статичною. Вона повинна активно трансформуватися, використовуючи новітні технології, адаптуючись до потреб ринку праці та соціальних запитів.

Традиційні методи навчання, які фокусувалися на пасивній передачі інформації, поступово відходять у минуле, поступаючись місцем більш гнучким, персоналізованим моделям, які орієнтовані на формування базових засад студентоцентрованого освітнього середовища. Сучасний ринок праці вимагає постійного оновлення навичок, і класичний диплом бакалавра чи магістра вже не є єдиною «перепусткою» до успішної кар'єри.

Українські ЗВО у співпраці з бізнесом вже пропонують різноманітні короткострокові курси та сертифіковані програми, які дозволяють швидко здобувати нові знання та навички, сформувати компетенції, перекваліфіковуватися, реагуючи на зміни на ринку праці. Це є доказом того, що освіта не закінчується з отриманням диплома, а є безперервним процесом протягом усього життя та

складається не лише з професійної перепідготовки, а й з загальноосвітніх курсів для особистісного зростання. Такі зміни в освітній парадигмі вимагають переосмислення ролі викладача. Тобто викладач стає фасилітатором та наставником для здобувачів, який допомагає орієнтуватися в інформаційному просторі, критично оцінювати джерела, застосовувати знання на практиці та розвивати «soft skills». Викладач стає провідником, який стимулює самостійне навчання та критичне мислення. В той же час, і самі викладачі повинні постійно оновлювати свої знання, уміння, навички у предметній галузі, а також освоювати нові цифрові інструменти, методики онлайн-викладання, інтерактивні техніки та методики оцінювання здобутків здобувачів. Крім того, здатність до емпатії та побудови довіри між учасниками освітнього процесу стає підґрунтям до формування якісно нового рівня комунікації в освітньому середовищі.

Висновки. Підсумовуючи необхідно зазначити, що не зважаючи на те, що сучасна вища освіта є динамічною системою, яка постійно адаптується до вимог часу, масштаби та швидкість змін, спричинені технологічним прогресом, глобалізацією та соціальними трансформаціями, вимагають кардинального переосмислення її ролі та функцій. У зв'язку з цим стає зрозуміло, що майбутнє вищої освіти – це не просто адаптація до нових умов, а й активне формування такого майбутнього. Такі зміни вимагають сміливих рішень, інвестиційних вливань в людський капітал, постійного пошуку нових підходів та непохитної віри в те, що освіта є найпотужнішим інструментом для позитивних змін як в окремо взятому суспільстві, так і у світі в цілому.

За таких умов змінюються концептуальні підходи до функціонування закладів вищої освіти майбутнього – вони трансформуються з «просто інституцій» для набуття освіти у центри формування відповідальних громадян, які усвідомлюють свою роль у суспільстві та здатні робити внесок у вирішення глобальних проблем.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. De Wit, H., & Altbach, P.G. Internationalization in Higher Education: Global Trends and Recommendations for Its Future. *Policy Reviews in Higher Education*. 2021. Vol. 5. P. 28–46 URL: <https://doi.org/10.1080/23322969.2020.1820898> (дата звернення 20.06.2025 р.).
2. Ronald G. Ehrenberg. American Higher Education in Transition. *Journal of Economic Perspectives*. 2012. Vol. 26, № 1. P. 193–216. URL: <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdf/10.1257/jep.26.1.193> (дата звернення 20.06.2025 р.).
3. Скиба М.Є., Красильникова Г.В., Білецька Г.А. Управління якістю вищої освіти в університеті: інноваційні підходи, технології та засоби: навч. посіб. Хмельницький: ХНУ, 2019. 186 с. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/806f1acb->

a99b-46da-b193-31f2c2bbb966/content (дата звернення 24.06.2025 р.).

4. Забіяка І.М. Якість освіти та контроль якості є найважливішими елементами функціонування та управління освітніми системами. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*. 2023-2024. № 2. Т. I (92). 238–247. <https://osvita.eeipsy.org/index.php/eeip/article/view/613>

5. Сандугей В.В. Освітня міграція в контексті євроінтеграції вітчизняної економіки. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. № 4 (15). С. 29–34. URL: [http://eprints.library.odeku.edu.ua/id/eprint/1868/1/Syebtu_4\(15\)_2018_297.pdf#page=30](http://eprints.library.odeku.edu.ua/id/eprint/1868/1/Syebtu_4(15)_2018_297.pdf#page=30) (дата звернення 21.06.2025р.).

6. Sanduhei V., Bila I., Shevchenko O., Manzhula Ie., Iliukhina V. *Human capital as a driver of the formation of Ukraine's competitive advantages in the post-war period*. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 2025, № 1, P. 157–163.

7. Пролєєв С. Шанси освіти у глобальному світі. *Філософія освіти*. 2019. № 2 (25). С. 35–55. DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2019-25-2-2> (дата звернення: 12.06.2025).

8. Клепко С.Ф. Філософія освіти в європейському контексті. Полтава: ПОІППО, 2006. 328 с.

9. Клепко С.Ф. Контроверзи української царини філософії освіти. *Філософія освіти*. 2023. № 29 (1). С. 153–179.

10. Згуровський М. Вища освіта на зламі суспільного розвитку. *Українознавство*. 2013. № 1. С. 160–163.

11. Базалук О., Юхименко Н. Філософія освіти. Київ: Кондор, 2010. 164 с.

12. Філософія освіти: навчальний посібник. 2-ге видання / за наук. ред. академіка В.П. Андрущенка [та ін.]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 348 с.

13. Пуховська Л.П. Європейські стратегії, підходи і моделі розвитку освіти дорослих. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2021. Вип. 20. С. 51–62.

14. Механізми та статистика працевлаштування випускників вищих учбових закладів України та країн Вишеградської групи (або куди діваються випускники українських вишів). *Власна справа: новини українського бізнесу*. 2025. URL: <https://vlasnasprava.ua/mekhanizmy-ta-statystyka-pratsevlashtuvannia-vypusknikiv-vyshchikh-uchbovykh-zakladiv-ukrainy-ta-krain-vyshehradskoi-hrupy-abo-kudy-divaiutsia-vypuskniky-ukrainskykh-vyshiv/> (дата звернення 23.06.2025 р.).

15. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://stat.gov.ua/uk/datasets/riven-zarobitnoyi-platy-pratsivnykiv-za-stattyu-vikom-osvitoiu-ta-profesiynumu-hrupamy> (дата звернення 24.06.2025 р.).